

SPOŁECZNY WYMIAR EMIGRACJI W KRAJACH WYSYŁAJĄCYCH

Stanisława Golinowska

Uniwersytet Jagielloński
Instytut Pracy i Spraw Socjalnych

WPROWADZENIE

Spoleczne skutki emigracji nie były przedmiotem zbyt wnikliwej uwagi wśród badaczy europejskich krajów wysyłających. W państwach Europy Środkowej i Wschodniej (Central and Eastern Europe – CEE) próbowano sobie poradzić przede wszystkim z oceną skali emigracji oraz czynnikami do nich skłaniającymi. Tym bardziej, że

zagraniczni koledzy (z krajów przyjmujących) przedstawiali swoje własne oceny potencjału migracyjnego z regionu CEE znacznie zawyżone, nie biorąc pod uwagę specyfiki regionu postkomunistycznego, lecz bazując wyłącznie na doświadczeniach krajów europejskich, które jeszcze niedawno należały do grupy krajów wysyłających, takich jak: Włochy, Hiszpania czy Portugalia. W ślad za ocenami potencjału migracyjnego ze Wschodu pojawiały się też

analizy „wykorzystywania” zachodnioeuropejskiego *welfare state* w wyniku wejścia migrantów na rynek pracy oraz w miarę nabywania uprawnień do zabezpieczenia społecznego.

Ze strony badaczy ze Wschodu miała miejsce reakcja korygująca wyolbrzymione szacunki pierwszej fali wyjazdów (szczególnie z początku lat 90.). Ponadto przedstawiano argumenty analityczne, prowadzące do zmniejszenia obaw związanych z wpływem masowego przyjazdu migrantów na wzrost bezrobocia i obniżanie płac w krajach docelowych, a także na nadmierne korzystanie z zachodnioeuropejskiego *social security*. Istotnym argumentem w zmniejszeniu tych obaw było wskazywanie na okresowy i coraz bardziej legalny (w ramach umów bilateralnych) charakter emigracji.

Trzeba przyznać, że emigrację w krajach wysyłających traktowano głównie w kategoriach korzyści. Wyjazdy do pracy zmniejszały napięcia na rodzimych rynkach pracy i rozładowały koszty transformacji z systemu gospodarki centralnie planowanej do gospodarki rynkowej, co miało istotne znaczenie dla utrzymania politycznego spokoju. Ponadto, jak pisano, legalna praca za granicą służy zdobywaniu doświadczenia o organizacji pracy i wymaganiach pracodawców oraz uprawnieniach pracowniczych w krajach UE, co przyda się po akcesji z UE (Faist et al 1997). Bilateralne umowy o zatrudnieniu były więc traktowane jako rodzaj przedakcesyjnej pomocy dla krajów kandydackich ze strony UE 15.

Gdy na przełomie dekad procesy emigracyjne z krajów CEE ponownie nabrały dynamiki (a szczególnie po akcesji z UE), a jednocześnie zapanowała już powszechna świadomość postępowania procesu starzenia się i zmniejszania liczby ludności w krajach postkomunistycznych (np. World Bank 2007; Eurostat 2008), a także występowania niedostosowań między podażą i popytem na licznych segmentach rynku pracy w tych krajach, rozpoczęto analizę także niekorzystnych skutków emigracji dla rynku pracy i stanu populacji w krajach wysyłających. W końcu pierwszej dekady XXI wieku niekorzystne skutki emigracji zaczęły być coraz bardziej identyfikowalne i obecnie kształtuje się nowa ocena tego procesu. Widoczne staje się, że korzyści są coraz bardziej ograniczone, a koszty coraz bardziej dokuczliwe. Dotyczy to zarówno efektów mikroekonomicznych, jak i makroekonomicznych.

W artykule przedstawiono pierwsze sygnały badawczo-analityczne dotyczące socjalnego wymiaru emigracji w europejskich krajach wysyłających, poszukując potwierdzenia dla tezy o ograniczonych korzyściach tego procesu w obecnej fazie rozwoju krajów transformacji, które stały się członkami UE. Jednoznaczna ocena tego procesu jest jednak trudna. Procesy migracyjne w ramach UE traktowane są bowiem jako wyraz mobilności pracowniczej (w ramach swobody przepływu osób) i zgodnie z neoklasycznym modelem analizy w perspektywie długookresowej mogą prowadzić do wyrównania zarówno przepływów, jak i kosztów oraz korzyści.

KORZYŚCI EMIGRACJI

W modelu neoklasycznym korzyści z emigracji są oczywiste. Wpływają na równowagę rynku pracy i płacy w krajach przyjmujących i wysyłających. Problemem jest tylko czas dochodzenia do tej równowagi oraz to, że równowaga jest problemem makroekonomicznym, nie zawsze przekładającym się na warunki życia konkretnych grup ludności i w konkretnym miejscu. Dlatego większą moc wyjaśniającą procesy migracyjne w kontekście ich skutków „tu i teraz” mają odcinkowe analizy współczesnego rynku pracy, uwzględniającego nań wpływ globalizacji.

Jak wcześniej zaznaczono, emigracja w rozszerzonej UE ma głównie charakter emigracji okresowej. Otwarcie granic, nowoczesny transport i łatwość komunikowania się sprzyjają podejmowaniu ryzyka poszukiwania zarobku tam, gdzie można go łatwiej uzyskać i to na wyższym poziomie niż w swoim kraju oraz w warunkach indywidualnie akceptowalnych kosztów wyjazdu.

Cechą migracji okresowej jest to, że migruje się w pojedynkę, rodzinę zostawiając w kraju. Rodzinie wysyła się znaczną część zarobionych pieniędzy. Środki te w krajach biednych w istotnym

stopniu przyczyniają się do zmniejszenia ubóstwa (World Bank 2006). Jest to największa, wymierna korzyść emigracji. Informacje i badania na ten temat ukazują skalę korzyści, która jest zróżnicowana i w przypadkach konkretnych krajów może być ograniczona i mieć swoje cienie (Taylor et al 1996).

Transfery pieniężne pracowników migrujących do kraju pochodzenia (*remittances*)

Transfery pieniężne części zarobków migrujących pracowników stanowią istotną część produktu narodowego w wielu krajach rozwijających się, ale także wśród krajów europejskich udział tego typu transferów jest znaczący. Tabela 1 ukazuje wielkości transferów przekazywane do wybranych krajów UE z tradycyjnie dużymi doświadczeniami emigracji.

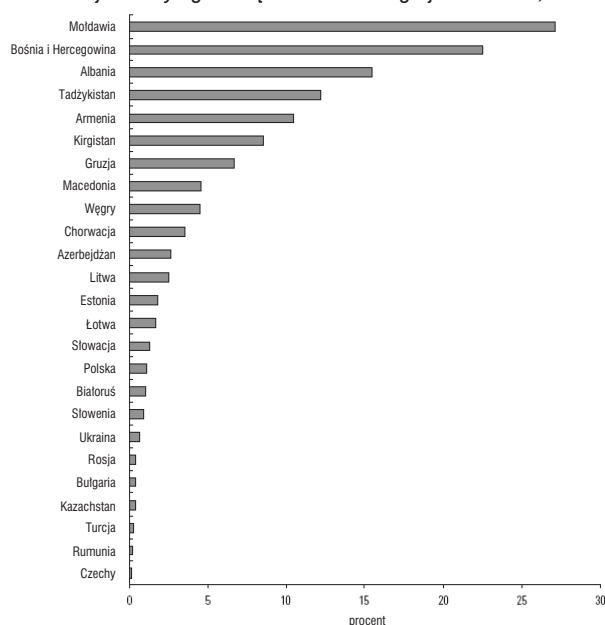
Tabela 1. *Transfery pieniężne migrantów w latach 2001–2005 (mln USD)*

Kraj	2001	2002	2003	2004	2005
Polska	1995	1989	2655	2710	3546
Czechy	257	335	499	454	na
Węgry	296	279	295	307	300
Słowacja	24	24	424	424	na
Hiszpania	4720	5178	6072	7528	7927
Portugalia	3566	2858	2954	3226	3017
Grecja	2014	1659	1564	1242	1220

Źródło: Marczewski, Sokołowska (2006).

Porównania międzynarodowe transferu zarobków od migrantów nie są w pełni wiarygodne. Mogą bowiem nie uwzględniać transferu przekazywanego poza systemem bankowym. W niektórych krajach szacuje się tę część przekazów pieniężnych, np w Rosji i w Mołdowie (World Bank 2007), ale w wielu podaje tylko środki pieniężne przekazywane drogą instytucjonalną. Jeśli chodzi o nowych członków UE, to informacje o transferach są raczej bardziej wiarygodne niż pozostałych sąsiadów z regionu CEE ze względu na znacznie większą instytucjonalizację i harmonizację obiegu pieniądza w UE.

Wykres 1. *Transfery pieniężne migrantów z Europy Środkowej i Wschodniej oraz byłego Związku Radzieckiego jako % GDP, 2004 r.*

Uwaga: Otrzymałe z zagranicy transfery obejmują: otrzymane wynagrodzenia migrujących pracowników + przesłane do kraju środki + inne transfery migrantów. Dane pochodzą z 2004 r. (dla Albanii i Słowacji – z 2003 r.), wartości podano w USD zgodnie z kursem wymiany walut.

Źródło: World Bank (2006).

Transfery zarobków emigranckich do nowych członków UE mają mniejsze znaczenie niż do pozostałych krajów CEE, chociaż szacunki Banku Światowego dla lat 2005–2007 wskazywałyby, że napływ środków do nowych krajów członkowskich zwiększył się w związku z poakcesyjnym wzrostem fali wyjazdów do pracy. W proporcji do PKB największy udział przypada na kraje bałtyckie, następnie na Słowację i Polskę. Czechy, kraj zamożniejszy, sytuuje się na dole poniżej zaprezentowanego wykresu, odwzorowanego z publikacji Banku Światowego z 2006 r. Dziwi niski relatywny poziom transferu migranckich zarobków do Turcji, kraju którego obywatele są wyraźnie obecni w krajach UE (największa grupa migracyjna w Niemczech!).

Transfery migrantów przekazywane do swych krajów w Europie Środkowej i Wschodniej powiększają głównie konsumpcję gospodarstw domowych i z tego powodu mają wpływ na poprawę warunków życia rodzin w tych ośrodkach lokalnych, z których ludność w dużej skali wyjeżdża do pracy za granicę. Natomiast wpływ transferów na inwestycje nie jest dostatecznie odczuwalny, nawet na poziomie regionalnym.

Poprawa kapitału ludzkiego

Jedną z istotnych oczekiwanych korzyści z okresowej emigracji pracowniczkiej jest poprawa *human capital* osób wyjeżdżających i wykorzystanie go po powrocie do kraju w rozwoju firmy czy regionu. To oczekiwanie w krajach wysyłających CEE było tak silne, że istotnie sprzyjało tworzeniu wokół wyjazdów pozytywnego klimatu oraz poparciu politycznemu dla emigracji.

Można powiedzieć, że ten klimat stał w pewnej sprzeczności z przypuszczeniami w krajach przyjmujących o tym, że emigracja z krajów postkomunistycznych może być wyrazem *brain drain*. Badania w tej dziedzinie, prowadzone głównie w Polsce, pokazały, że masowe wyjazdy, głównie do pracy sezonowej, nie sprzyjały poprawie *human capital*. Do tej pracy wyjeżdżały osoby o niskich kwalifikacjach i z regionów biedniejszych, słabiej rozwiniętych ekonomicznie i nieurbanizowanych. Fizyczny charakter pracy, wysoka jej intensywność oraz sposób organizacji pobytu za granicą (zbirowe zakwaterowanie) nie sprzyjały nawet nauce języka obcego.

Prace sezonowe podejmowały też osoby o wyższych kwalifikacjach, deprecjonując je z czasem. Po powrocie do kraju nie zmieniły swego statusu zawodowego, a osoby bezrobotne nie miały łatwiejszej drogi do uzyskania zatrudnienia (Korczyńska 2002; Kaczmarczyk 2007; Micevska et al 2007). W Polsce natomiast zauważono pewien wpływ zarobionych za granicą pieniędzy na finansowanie edukacji dzieci czy wnuków (Okólski 2006), czyli na tworzenie kapitału ludzkiego w następnym pokoleniu.

NIEKORZYŚCI EMIGRACJI

Niekorzyści migracji, podobnie jak korzyści, można rozpatrywać zarówno w skali makroekonomicznej, jak i na poziomie poszczególnych rynków, regionów kraju oraz rodzin dotkniętych procesami wędrownymi. Inaczej się też one układają w krótkiej perspektywie, a inaczej w dłuższej.

Jak już wspomniano, w neoklasycznym modelu emigracji następuje z czasem wyrównanie różnokierunkowych efektów procesów migracyjnych i niekorzyści ulegają znacznej redukcji. Spojrzenie na emigrację z punktu widzenia procesów rozwoju nie prowadzi do tego samego wniosku, czyli wystąpienia z czasem efektu wyrównania. Przeciwnie – doświadczenie pokazuje, że długookresowa emigracja z biednych regionów świata osłabia ich potencjał rozwojowy do tego stopnia, że nie daje się go odbudować bez nadzwyczajnych interwencji i specjalnych programów. Szkody ekologiczne, zaniedbane tereny upraw rolnych, starzejące się osiedla – to tylko niektóre ze skutków stałego odpływu ludności, ułatwionego przez sieci migracyjne i łatwy transport.

Niektóre kraje Europy Środkowej i Wschodniej doświadczają poważnych niekorzyści migracji, na pewno nie tak dramatycz-

nych jak Afryka, niektóre regiony Azji Wschodniej czy Ameryki Łacińskiej, ale bardzo dotkliwych. Dotyczy to także nowych krajów członkowskich.

Wpływ na sytuację demograficzną i rynek pracy

Z punktu widzenia krajów wysyłających głównym niekorzystnym efektem jest ubytek potencjału populacyjnego, zdolnego do podjęcia pracy i podnoszenia produktywności w kraju. Ten ubytek jest szczególnie dotkliwy w sytuacji, gdy w kraju zasoby pracy miałyby odpowiednie zastosowanie. Natomiast gdy u siebie nie ma pracy i dobrych perspektyw życiowych, to emigracja nie tylko zwiększa szansę na lepsze życie wyjeżdżającym, ale i ułatwia sytuację w kraju, zmniejszając trudności i napięcia społeczne.

Jeśli jednak kraj jest na dorobku (dynamicznie dogania kraje wyżej rozwinięte) i potencjalnie pracy jest dużo, to wyjazdy za granicę po lepsze zarobki rozwój ten osłabiają. Na licznych segmentach rynku pracy powstają luki, wzrasta presja na podwyższanie płac ponad osiąganą wydajność, zmniejsza się rentowność firm.

Kraje regionu Europy Środkowej i Wschodniej mają zróżnicowane doświadczenia z poakcesyjną falą emigracji. Gdy na przykład Czechy czy Węgry nie cierpią z powodu masowego odpływu pracowników, to kilka z nich ma z tym problemy. Dotyczy to także Polski, która może nie wysłała tak dramatycznych apeli do Komisji Europejskiej jak Bułgaria, ale ograniczenia w podaży pracy na wielu inwestycyjnych oraz usługowych segmentach rynku pracy odczuwa dość boleśnie.

Wpływ na płace

W klasycznych badaniach procesów migracyjnych istotne miejsce zajmują analizy wpływu imigracji na poziom i wzrost płac w tych segmentach rynku pracy, na których zatrudniają się cudzoziemcy. Ponieważ zatrudnienie migrantów sprzyja utrzymywaniu (nie podnoszeniu) płac, związki zawodowe są bardzo niechętne imigracji pracowniczej, mimo że praca cudzoziemców wpływa na rozwój tych branż gospodarki, które miałyby znacznie większe trudności restrukturyzacyjne, zatrudniając tylko pracowników krajowych.

Mniej rozpoznany jest wpływ emigracji na płace w kraju wysyłającym. Ostatnie badania na ten temat, przeprowadzone przez ekspertów Narodowego Banku Polskiego, potwierdziły znaną z doświadczeń meksykańskich prawidłowość o presji na wzrost płac w kraju pochodzenia pod wpływem emigracji pewnych grup zawodowych oraz z określonych regionów. Wzrost emigracji po 2003 r. z krajów UE 8 spowodował, że dochód z pracy za granicą zaczął w większym stopniu odgrywać rolę referencyjną dla osób pozostających na krajowym rynku pracy. Implikowana elastyczność płac realnych pod wpływem emigracji w Polsce oszacowana została na 0,3 (Budnik 2008). Taki wzrost płac nie generowany wzrostem wydajności pracy w kraju utrudnia pozytywne dostosowania ekonomiczne. Nie sprzyja restrukturyzacji branż, w których występuje popyt na pracę także ze strony pracodawców zagranicznych.

Wpływ na życie rodzinne i lokalne

Badania dotyczące wpływu migracji na rodzinę oraz los dzieci mają już w naukach społecznych uznaną pozycję, chociaż jest ich ciągle mało. Najbardziej cytowane są badania wpływu migracji meksykańskiej. Badania te zorientowane są częściej na rozpoznanie sytuacji rodziny i dzieci (w tym ich osiągnięć edukacyjnych) w krajach przyjmujących.

Z badań ostatnich lat należy zwrócić uwagę na harwardzki projekt *The Transnationalization of Families: Immigrant Separations and Reunification*, który dzięki longitudinalnym badaniom adaptacji uczniów z rodzin imigranckich odkrywa fakt wieloletnich rozstań z rodzicami czy jednym z rodziców i ich poważny wpływ na trudności integracyjne dzieci oraz ich osiągnięcia szkolne. Rodziny, które razem (bez rozstań) przeszły imigrancką traumę, wspierając

się wzajemnie, znacznie lepiej dały sobie radę z trudnościami adaptacyjnymi dzieci (Suarez-Orozco, Suarez-Orozco 2001).

Badania rodziny i dzieci zostawionych w kraju, gdy jedno z rodziców lub oboje pracują za granicą, nie mają jeszcze takiej tradycji, ale na kilka ostatnich należy zwrócić uwagę.

Po pierwsze – badanie przeprowadzone w Rumunii przez fundację Soros'a: *Effects of Migration: Children Left at Home* (2007). W zachodnich regionach Rumunii (Banat, Crisana i Maramures), skąd wyjeżdża najwięcej osób do pracy za granicę, prawie 30% dzieci gimnazjalnych ma oboje lub jednego rodzica na emigracji. Dzieci te mają może lepsze warunki materialne (są lepiej odżywione i ubrane), ale mają poważne problemy emocjonalne i zaburzone relacje z otoczeniem, a także częściej popełniają wykroczenia (<http://www.osf.ro/en/communicate>).

Po drugie – badanie przeprowadzone na Litwie wśród małych dzieci uczęszczających do wszystkich przedszkoli w Kownie, których rodzice wyjechali do pracy za granicę co najmniej na trzy miesiące, pozostawiając dzieci pod opieką dziadków czy innych członków rodziny lub przyjaciół. Wyniki wskazują na poważne przeżycia, określane mianem dziecięcego kryzysu z powodu rozstania (*children separation crisis*). Autorzy badania dowodzą, że prawie 40% pozostawionych dzieci przeżywa taki kryzys, a kilkanaście procent ma problemy z zachowaniem. Sytuacje kryzysowe występują częściej w tych rodzinach, w których wyjazdy się powtarzają (Malinauskas 2006).

Ostania fala migracji pracowniczej – migracji poakcesyjnej – w większym stopniu zwróciła uwagę także w Polsce na problemy, jakie emigracja może powodować w życiu rodzin. Wyjazd młodych ludzi w pojedynkę i pozostawienie rodziny w kraju, często z małymi dziećmi, zaczął tworzyć problemy socjalne na znaczną skalę. Najpierw ukazywały się reportaże na temat losu pozostawionych dzieci, których matki wyjeżdżały na dłużej do pracy, następnie popularny tygodnik „Polityka” sporządził raport pt. *Eurosieroty*, zbierając informacje o losie i drastycznych przypadkach porzuconych dzieci w wyniku emigracji rodziców (Winnicka 2007).

Z polskich raportów i badań jakościowych wynika, że częstym zachowaniem emigrujących rodziców czy samej matki jest oddawanie małego dziecka do domów dziecka, a nie zostawianie dziadkom czy własnemu rodzeństwu. Autorka raportu „Polityki” sugeruje, że jest to wyraz odwoływania się do opiekuńczego państwa, pochodzącego z dawnej, komunistycznej epoki.

Badania prowadzone w tradycyjnych krajach emigracji, a szczególnie w Polsce, Rumunii czy Mołdawii dowodzą, że długie lata wyjazdów do pracy za granicą doprowadzają regiony migracyjne do niekorzystnego rozwoju. Regiony te wprawdzie mają zamożniejszych mieszkańców, z własnymi domami i lepszymi samochodami, ale ich dynamika rozwojowa jest osłabiona. Migranci nie angażują się ani w życie społeczne, ani polityczne. Płacą bardzo niskie podatki.

Jeśli chodzi o podatki, to badania przeprowadzone w Polsce dotyczące wpływów podatkowych w przekroju województw ukazały, że mieszkańcy największych regionów emigracji, np. Opolszczyzny, płacą najmniej podatków. Nie dba się w tych regionach o rozwój infrastruktury. Obywatelskość mieszkańców jest niepełna, mimo że formalnie miewają podwójne obywatelstwo (np. mieszkańcy Śląska Opolskiego). Żyją jakby na huśtawce: ani w kraju przyjmującym, ani w kraju pochodzenia (Jadźwińska, Okólski 2001).

Wzrost mobilności pracowniczej nie tylko w kontekście akcesji, lecz szerzej – w wyniku procesów globalizacyjnych, stawia pod znakiem zapytania źródła rozwoju lokalnego oraz regionalnego wielu miejsc nie tylko w Polsce i pozostałych krajach regionu CEE, ale także na świecie.

Migracje okresowe a zdrowie

Migranci należą do grup narażonych na ryzyko zdrowotne, tak w zakresie zdrowia somatycznego, jak i psychicznego. Liczne badania epidemiologiczne, prowadzone od pewnego czasu dość

intensywnie, zwracają uwagę na pogorszony status zdrowotny oraz zaburzenia mentalne imigrantów (Wittig et al. 2006).

Modele analizujące tzw. stres migracyjny uwzględniają specyficzną sytuację zawodową; presję na sprawdzenie się, a jednocześnie na trudności dostosowania się do wymaganych zachowań w obcym miejscu pracy, następnie na problemy rodzinne; zarówno gdy rodziny nie ma na miejscu, jak i wtedy, gdy jest i problemy jednego z członków są przeżywane przez wszystkich. Migranci podnoszą, że ich życie jest narażone na znacznie większe ryzyko także zdrowia fizycznego (a nie tylko somatycznego), ponieważ muszą przyzwyczaić się do odmiennego klimatu, nowej diety i stylu życia, a to nie następuje bez trudności.

Zauważa się jednak, że migranci, jako zwykle ludzie młodszy i silniejsi, mają większy potencjał zdrowia i w porównaniu z ludnością miejscową (przeciętnie znacznie starszą) wykazują się lepszymi wskaźnikami zdrowia. Prawidłowość ta zwana jest w krajach przyjmujących pozytywnym efektem zdrowotnym migracji (*healthy migrant effect*). Faktem jest jednak, że efekt ten po kilku latach pobytu za granicą znika (piszą o tym między innymi: Kristiansen, Mygind, Krasnik i in. 2007).

Natomiast badania dotyczące zdrowia migrantów po powrocie z okresowej emigracji zarobkowej nie są jeszcze dostatecznie rozwinięte. Bardzo wstępne rozpoznania w krajach wysyłających z regionu CEE* wskazują na pewien rodzaj zachowań zdrowotnych, zagrażających dobrej kondycji w późniejszym wieku. Duży wysiłek, niezdrowe odżywianie się, nadmierne picie oraz stres dość szybko prowadzą do licznych zaburzeń zdrowia.

Nowi imigranci z UE 8 na ogół nie korzystają z usług zdrowotnych w kraju przyjmującym. „Reperują” zdrowie w przerwach między kolejnymi pobytami lub po powrocie z emigracji. Osoby z poakcesyjnej imigracji z UE 8 w Wielkiej Brytanii oraz Irlandii albo przylatują leczyć się do swoich krajów, albo korzystają ze specjalnie zorganizowanych usług zdrowotnych, głównie polskiego personelu medycznego w większych ośrodkach zatrudnienia obcokrajowców ze Wschodu.

Nadszarpnięte zdrowie po powrocie z emigracji w regionach największego uchodźstwa stanowi poważny koszt społeczny, ponoszony przez podatników krajów wysyłających. Także w tych regionach relatywnie częściej występowało z wnioskami o rentę inwalidzką, np. w Polsce (region Podkarpacia i Małopolski oraz Śląska).

SŁOWO KOŃCOWE

Ze względu na odmienną procesów migracyjnych w UE (nowe państwa członkowskie Wspólnoty są głównie krajami wysyłającymi, a „stare” kraje Unii to głównie kraje przyjmujące), bilans kosztów i korzyści w nowych krajach członkowskich (NMS) kształtuje się inaczej niż w UE 15. Emigracja z NMS ma głównie charakter okresowej emigracji pracowniczej. Emigranci zainteresowani są zdobyciem pracy i szybkim zarobieniem pieniędzy na potrzeby konsumpcyjne: własne i rodziny. Wśród nowej emigracji relatywnie rzadko mają miejsce aplikacje o świadczenia socjalne kraju przyjmującego.

Natomiast emigranci tworzą koszty społeczne w krajach wysyłających. Zostawiają rodziny w kraju: dzieci i rodziców. Rozłąka z dziećmi, a nawet ich porzucenie stanowią jeden z bardziej dramatycznych konsekwencji młodej, poakcesyjnej emigracji do Wielkiej Brytanii, Irlandii oraz Włoch i Hiszpanii. Z kolei koszty społeczne

* W Instytucie Zdrowia Publicznego Collegium Medicum UJ rozwijana jest internetowa sieć informacji na temat związków migracji i zdrowia w krajach Europy Środkowej i Wschodniej w ramach europejskiego projektu MIGHEALTHNET. Pracami z polskiej strony kieruje dr Barbara Niedźwiedzka. Już po roku funkcjonowania tej sieci można zorientować się w statystykach oraz wynikach badań na temat zdrowia migrantów i dostępu do usług zdrowotnych oraz innych świadczeń socjalnych wśród migrantów oraz mniejszości narodowych.

emigracji z okresu lat 90. (głównie wyjazdów okresowych i sezonowych) dotyczą pogorszonego zdrowia oraz wzrostu świadczeń rentowych w regionach największego uchodźstwa.

LITERATURA

- Bijak J., Koryś I. (2006), *Statistics or Reality. International migration in Poland*, CEFMR Working Paper No 3, Warszawa: Central European Forum for Migration Research.
- Budnik K.B. (2007), *Migration Flows and Labour Market in Poland*, Warszawa: National Bank and Warsaw School of Economics.
- Boeri T., Bruecker H. i in. (2000), *The Impact of Eastern Enlargement on Employment and Labour Markets in the EU Member States*, Report to European Commission, DIW, CEPR, FIEF, IAS, IGIER, Berlin and Milan.
- Borjas G.J. (1999), *The Economic Analysis of Immigration*, w: O. Ashenfelter, D. Card (eds.), *Handbook of Labour Economics*, vol. 3A, rozdział 28.
- Doyle N., Hughes G., Wadensjo E. (2006), *Freedom of Movement for Workers from Central and Eastern Europe. Experience in Ireland and Sweden*, Stockholm: Swedish Institute for European Policy Studies.
- Dustmann Ch., Casanova M., Fertig M., Preston I., Schmidt Ch.M. (2003), *The impact of EU enlargement on migration flows*, Home Office Online Report 25, London.
- Eurostat (2008), *Europe in figures. Eurostat yearbook 2008*, Luxemburg.
- Faist Th., Offe C., Sieveking K. (1997), *Die Beschäftigung von Werkvertragsarbeitnehmern in der Bundesrepublik Deutschland. Rechtliche Regulierungen und politische Konflikte*, Projektbearbeitung: U. Rein, S. Sandbrink, Zentrum für Sozialpolitik, Brema: Universität Bremen.
- Golinowska S. (2005), *Popyt na pracę cudzoziemców. Polska i sąsiedzi*, Warszawa: IPISS.
- GUS (2004), *Migracje długookresowe ludności w latach 1989–2002 na podstawie Ankiety Migracyjnej 2002*, Warszawa.
- Hoenekopp E. (2006), *Nach der Erweiterung Personen aus den neuen Mitgliedsländern in Deutschland: wie viele, auf welche Weise, welche Trends?*, Nürnberg: Institut für Arbeitsmarkt- und Berufsforschung IAB.
- Home Office (2007), *The Economic and Fiscal Impact of Immigration*, A Cross-Departmental Submission to the House of Lords Select Committee on Economic Affairs, London.
- Jadźwińska E., Okólski M. (2001), *Ludzie na huśtawce. Migracje między peryferiami Polski i Zachodu*, Warszawa: Scholar.
- Jordan B., Duevell F. (2002), *Irregular Migration: The Dilemmas of Transnational Mobility*, Cheltenham UK/Northampton, MA, USA: Edward Elgar Pub.
- Kaczmarczyk P., Łukowski W. (2004), *Polscy pracownicy na rynku Unii Europejskiej [Polish workers on the labour market of the EU]*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Kaczmarczyk P. (2007), *Ruchy migracyjne ludności a rynek pracy – przypadek Polski*, referat na konferencję pt. „Transgraniczne centrum wsparcia rynku pracy”, Lublin.
- Kępińska E. (2006), *Recent trends in international migration. The 2006 SOPEMI Report for Poland*, CMR Working Papers nr 15(73).
- Korczyńska J. (2002), *Sezonowe wyjazdy zarobkowe Polaków do Niemiec [Seasonal labour migration to Germany]*, praca doktorska IPS UW, Warszawa.
- Kristiansen M., Mygind A., Krasnik A. (2007), *Health effects of migration*, „Danish medical bulletin” vol. 54(1), s. 46–47, <www.danmedbul.dk/DMB>.
- Kurekova L. (2007), *Researching Labour Migration in the EU – Methodological Dilemmas and Problems*, Graduate Conference in Florence: Methodological Paradigms for a New Political Agenda (12–14 Dec.).
- Lee E. (1966), *A theory of migration*, „Demography” nr 3.
- Malinauskas G. (2006), *Researching the Impact of Partial Labour Migration on Child: failure of Attachment Theory*, „Social Work and Society”, vol. 2, Issue 2, s. 292–300.
- Mansor A., Quillin B., eds. (2006), *Migration and remittances. Eastern Europe and the Former Soviet Union*, Washington DC: The World Bank.
- Marczewski K., Sokołowska B. (2006), *Wstępna diagnoza wpływu emigracji zarobkowej na gospodarkę Polski*, Warszawa: Instytut Koniunktur i Cen Handlu Zagranicznego.
- Massey D. (1999), *World in Motion. Understanding International Migration at the End of the Millennium*, Oxford: Clarendon Press.
- Micevska, Saczuk, Stark (2007), *Migration, Relative Poverty, and Human Capital: Evidence from Poland*, University of Klagenfurt, memo.
- MIGHEALTHNET – Information network on good practice in health care for migrants and minorities in Europe, dostępny w Internecie: <<http://mighealth.net/eu/index.php/>>.
- OECD (2006), *International Migration Outlook*, SOPEMI Edition.
- Okólski M. (2001), *Incomplete Migration: A New Form of Mobility in Central and Eastern Europe: The Case of Polish and Ukrainian Migrants*, w: C. Wallace, D. Stola (eds.), *Patterns of Migration in Central Europe*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Okólski M. (2006), *Gaining from Migration. Costs and benefits of migration for Central European Countries*, Warszawa: Centre of Migration Research.
- Portes J., French S. (2005), *The impact of free movement of workers from Central and Eastern Europe on the UK labour market: early evidence*, UK Department for Work and Pensions, Working Paper nr 18.
- Suarez-Orozco C., Suarez-Orozco M.M. (2001), *Transnationalization of Families: Immigrant Separation and Reunifications*, Harvard Immigration Project, <<http://www.gse.harvard.edu/news>>.
- Taylor J.E., Mora J. (2006), *Does Migration Reshape Expenditures in Rural Households? Evidence from Mexico*, World Bank Policy Research Working Paper 0-3415, Washington D.C.: The World Bank.
- Traser J. (2006), *Who's still afraid EU Enlargement*, Brussel: ECAS.
- Winnicka E. (2007), *Eurosieroty [Euro-orphans]*, Raport „Polityki”, „Polityka” nr 46(2629).
- Wittig U., Lindert J., Merbach M., Brähler E. (2006), *Mental health of patients from different cultures in Germany*, „European Psychiatry”, vol. 23, Issue 8, s. 533–596.
- World Bank (2006), *Migration and remittances. Eastern Europe and the Former Soviet Union*, Washington DC.
- World Bank (2007), *From Red to Gray. The „Third Transition” of Aging Populations in Eastern Europe and the former Soviet Union*, Washington DC.

SUMMARY

Due to the difference of migration processes in the EU; new member states (NMS) are mainly sending countries while the old members of EU are mainly receiving countries, the balance of costs and benefits in the NMS is different from the old EU states. The emigration from the NMS is mainly seasonal labour migration. The emigrants want to find work quickly and earn money in a short time for consumption needs: their own and their family. Among the migrants of the NMS the application for social benefits in the receiving countries are relatively very rare. However, the emigrants create the social costs in the sending countries. They leave their families in the home country: children and parents. Separation from children and even abandoning them are one of the most dramatic results of the young, post-accession emigration to the Great Britain, Ireland, Italy and Spain. Moreover, social costs of the emigration of the 90s (mainly temporary and seasonal) after home-coming concerns health worsening and an increase of disability payments in the regions of the largest emigration.

NOWE KSIĄŻKI

WSPÓŁCZESNE MIGRACJE ZAGRANICZNE POLAKÓW. ASPEKTY LOKALNE I REGIONALNE pod redakcją Pawła Kaczmarczyka, Ośrodek Badań nad Migracjami UE, Warszawa 2008, stron 282.

MIĘDZY JEDNOŚCIĄ A WIELOŚCIĄ. INTEGRACJA ODMIENNYCH GRUP I KATEGORII IMIGRANTÓW W POLSCE, pod redakcją Aleksandry Grzymały-Kozłowskiej, Ośrodek Badań nad Migracjami UE, Warszawa 2008, stron 305.